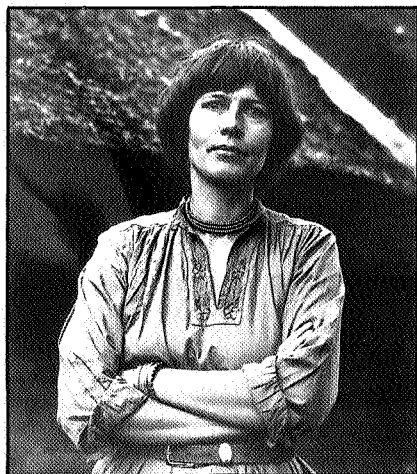

VROUW, MAN, VROUW, Huishouding, Voedsel, Bedrijf

Sietse van der Hoek

Gerda Joenje:

Plezier in sober en zelf huishouden

Herfst. Maar dan zo'n hele mooie. Ongeveer als het tussenspel in het lied 'With a Little Luck' van The Wings.

Tynaarlo. Over een klinkerweg langs een brink. Poezen hollen over het erf van een boerderij. Rechtsaf, de zandweg tussen bomen. Op het eind tussen nog meer bomen het huis van de Joenjes. 'Alles is zo betrekkelijk he. Vroeger hadden de meeste mensen geen geld voor luxe en overvloed. Dus hoefden ze er ook niet bij na te denken, of iets goed, of niet goed was wat ze kochten. Nu is er wel geld om te consumeren. Dus waarom zou je wat dat betreft nog moeten opletten. Niet dat er weer een kolenfornuis het hele huis moet gaan verwarmen. Je kunt niet buiten de maatschappij gaan staan om milieuredenen. Je kunt er wel een beetje op letten, dat je niet te automatisch het huishouden inricht naar wat er aangeboden wordt'.

Gerda Joenje, 36 jaar, drie kinderen, gehuwd met Wouter Joenje (plantenekoloog, Rijksuniversiteit Groningen). Praten over het huishouden. Gerda is daarin allesbehalve een partijganger, hoewel ze best uitgesproken meningen heeft.

'We zijn altijd... nee, we proberen sober te leven. Bewust inkopen doen. Letten op de manier waarop je in huis energie gebruikt. Op een zinnige wijze gebruik maken van de dingen. En het paradoxale is dan, dat deze soberheid als levensstijl – om het zo maar even te noemen – in de praktijk uitpakt als een luxeverschijnsel. Los van dat het makkelijker is om je aan het normale consumentenpatroon aan te passen, kost het je meer tijd, meer inspanning en meer geld vaak.

Je kan heel best altijd melk en frisdranken in flessen kopen die ook terug te brengen zijn. Maar niet altijd in de winkel vlakbij, of in de supermarkt. Dat kost je dan meer. Voor azijn en olie in niet-plastic verpakking moet je nog verder weg. Met je eigen flessen naar De Paardebloem bijvoorbeeld. (Winkel in Groningen)

We eten weinig vlees. Niet omdat we vegetariër zijn, maar vaak kan het er best zonder. Ik kook dus eenvoudig, maar dat kost je wel meer denkkracht. Ik bak ons eigen brood. Vriendjes die met onze kinderen mee komen eten, vinden dat wel es raar. Er is er één bij die dan zijn eigen brood meeneemt. Nog steeds niet gewend. Wat doe ik nog meer?

Ik probeer echt op de dingen te letten. Kijken wat er aan smaak- en kleurstoffen in zit, voordat je gaat kopen en niet kopen. Ik was tegenwoordig zonder wasmachine sinds dat ding kapot ging. Zo'n wasmachine is natuurlijk erg handig en ik denk ook niet, dat hij voor het milieu zo nadelig is. Maar het gaat er ook om – wat de meeste mensen

denken – dat je wat afkomt van de idee, dat je niet zonder al die apparaten kan in het huishouden. Dat is ons zo ingeprent, dat we dit en dat beslist moeten hebben. Status vaak, denk ik.

Aan de andere kant is het soms ook snobisme van mensen om te kunnen zeggen: We hebben geen wasmachine. Dat deelt je dan ook in bij een groepje waar je niet bij wilt horen. Net als met die gehaakte gordijntjes die iedereen zomaar voor de ramen wil hebben. Ik ben heel argwanend, ook naar de andere kant. Er is op het ogenblik erg veel vraag naar onbespoten groente. Een hausse lijkt het wel. Ik denk dat er daarom zo nu en dan spullen van mindere kwaliteit aangeboden worden. Waar zouden ze het anders allemaal vandaan kunnen halen?

Ik weet niet hoor, of de huisvrouw wel zo'n grote macht heeft. Hoeveel mensen hebben de tijd, de middelen en de kennis om zelfbewust dit wel en dat niet aan te schaffen? En de industrie past zich toch elke keer wel weer aan om hoe dan ook de mensen te bewegen veel te consumeren. Want ik denk, dat het daar eigenlijk om gaat: Soberheid en bewustheid. Het heeft te maken met je gehele instelling. Zo koop ik ook geen Granny Smith en koop wel in de wereldwinkel.

Aktiegroepen mogen best es doorslaan en drammen. Daar zijn ze voor. Maar zo in het dagelijks leven met de mensen om je heen en tegenover je kinderen moet je niet te fanatiek zijn. Kinderen hebben dan de neiging om de andere kant op te hollen. Je moet het ter discussie houden. En ik denk, dat het erg belangrijk is om het op de kinderen over te brengen. Het spreekt ze erg aan, merk ik. Zelf dingen doen, er mee bezig zijn, haalt het huishouden dichterbij het gezin. In plaats van kant-en-klaar, meemaken hoe het tot iets wordt; dat laatste is veel boeiender.

Ik heb er zelf ook veel plezier in. Het

geeft bevrediging zo'n broodje door je zelf gemaakt. Daar kan ik met trots naar kijken. Daar komt nog bij, dat milieubewuste produkten vaak veel mooier van uiterlijk zijn. Ik heb lol in het huishouden. En ik denk dat een heleboel mensen – en nu zijn het nog voor het merendeel de vrouwen – die op een dergelijke manier bezig zijn met huishouden, er best voldoening in vinden. Als je dan toch om wat voor reden niet buitenshuis kunt of wilt werken, hoeft zo'n verplichte huishouding niet iets tegen je zin te zijn. Het huishouden wordt een klein bedrijfje, waar je zo bewust mogelijk mee om moet gaan. Het is in ieder geval belangrijk om er ook tegenover je kinderen over te praten, dat niet alles vanzelf gaat. Niet drie keer per dag het bad vol warm water te laten stromen bijvoorbeeld, omdat je ook zuinig met water om moet springen.

Ik kan me trouwens heel best voorstellen, dat het zuur is voor de mensen die pas gedurende de laatste jaren voorbij zijn gekomen aan de verplichte zuinigheid, dat die nu weer om de oren geslagen worden met de soberheidsboodschap. En in groter verband is het straks net zo zuur voor de ontwikkelingslanden. Luxe lokt, he. Je moet het ook maar kunnen, de mogelijkheden hebben bedoel ik, om welbewust afstand te doen van luxe'.

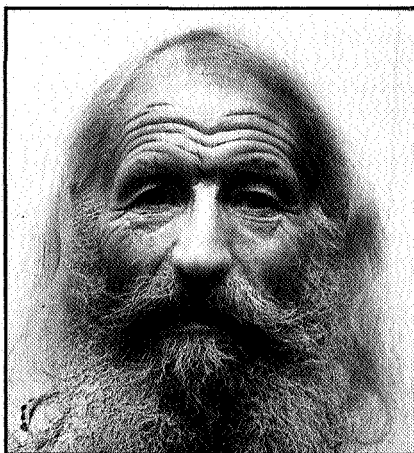
With a little luck we can help it out. ■■

Jakobus Alma:

Biologisch tuinder omdat zijn dochter erover begon.

'Kijk die rode kool, daar heeft wat slak in gezeten. Biologisch mag dat geen probleem zijn. Is het ook niet, natuurlijk want het gaat om het kooltje. Die onderste bladeren gaan er toch af.

In de winkel willen sommige klanten nog wel es vallen over luis op de sla. Terwijl het

een garantie is, dat de sla onbespoten is. En het is toch ook zo weg te spoelen bij het schoonmaken van de sla. Beter een insect eten dan een insecticide, las ik in de Kleine Aarde vanmiddag, en zo is het'.

Jakobus Alma, 67 jaar, tuinder te Uithuizermeeden. Leerde als knecht het vak, vier jaar Westland, in 1935 eigen bedrijf. Tien jaar geleden besloot hij om het anders te gaan doen. Na gesprekken met zijn dochter Alma en omdat hij op dat moment mest genoeg had om het zonder kunstmest te kunnen en vanwege de twijfel...

'Ik had toen tomaten staan met kanker erin en bespuiten hielp niks. Maar een mooie zomer erop en het werd beter. Niet zo'n grote tomaat, wel een gezonde. En ik dacht: Verrek, waar spuit ik eigenlijk voor?'

Een pad met gras met links de grote kas en rechts een schuur met daarachter een tweede kas. Druiven, meloenen, sla, selderij, postelein, andijvie. Verderop kouwde grond met weer allerlei bedden. Van alles aan groente en fruit. 'Daar staat de prei. Een moeilijke plant

om te telen. Ik zal je laten zien waar de preivlieg is bezig geweest. (Na enig zoeken) En nou wil ik je een ziekte laten zien en ik kan niks vinden. Die hoekwortels daar, die heb ik niet kunnen bessen dit jaar. En niet kunnen verkopen dus. De wortelvlieg is er bezig geweest. Maar spuiten doe ik niet, ook niet uit noodzaak, dan vergeet ik de teelt maar. Dat zijn nu eenmaal de risico's.

Je kunt ziekte ook op een natuurlijke manier bestrijden. Door bijvoorbeeld een rij preiplantjes naast een rij andere plantjes te poten, waar zo'n preivlieg niet tegen kan. Om en om. En andere combinaties. Het nadeel is wel dat het het werken moeilijker maakt.

Zo moet je een heleboel dingen zelf weer uitvinden. En van de stroppen leer je het meest. Al doende kom je er ook achter welke rassen wel en welke niet bruikbaar zijn voor biologische teelt. Je hebt moderne tomatensoorten en ook slarassen bijvoorbeeld die met bespuiten opgekweekt zijn. Nou die redden het hier niet. Ik heb zo'n twintig planten van eigen soort tot nu toe over kunnen houden. Daar probeer je dan verder mee te gaan'.

Wanneer Ko Alma niet vóór is – en overdag meestal niet – is hij achter. Of op de fiets, met mooi weer. 'Komt u in de tuin', staat er met krijt geschreven op een leitte voor het raam.

Hij wijst. 'In geen vijf jaar is daar wat opgekomen. De grond zit nog vol met meststoffen. Een goed gezonde grond biedt weerstand tegen ziekten. Slakken houd je er uiteraard niet mee van je planten af. Ik heb gemerkt, dat de grond elk jaar beter wordt. De eerste biologische jaren zit je nog met de restanten kunstmest en bestrijdingsmiddelen in de grond. Stukje bij beetje gaat de grond weer zijn eigen gang. Er zijn wel es tuinders bij mij geweest, die ook overwogen om biologisch te gaan werken. En dan vroegen ze, of je om te beginnen de grond met

ontsmettingsmiddelen eerste steriel moest maken. Ook tuinders weten in dat opzicht van niets, blijkt dan. We hebben met zijn allen te lang op die andere toer gezeten, he.

Hier heb je die grote bult met kippemest. Zie je wel, dat het allemaal prachtige humus geworden is'.

Hij probeert het hele jaar door groente te kunnen leveren aan de biologische winkel aan de Westersingel in Groningen. Een biologisch-dynamische tuinder is Alma niet. 'Ik ga niet wachten op een bepaalde maanstand om zaad uit te zaaien. Want ik moet zorgen, dat er wat in die veilingkisten komt voor de winkel en zonder grote tussenpozen. Voor mijzelf bekijk ik het niet economisch nu. Ik heb hier vroeger mijn geld wel verdiend. Nou gaat het er om om te zien wat op biologische wijze mogelijk is. Anderen moeten maar dat economische probleem oplossen. De afzet is geen punt tegenwoordig. De mensen die biologische produkten willen, zijn wel bereid tot betalen. Ze zijn wel duurder en dat begrijp ik niet altijd, tenminste niet dat ze zoveel duurder moeten zijn. Mijn schuld is het niet. Het gaat mij er om, dat ik zo goed en gezond mogelijk produkten kan leveren voor zoveel mogelijk mensen.

Ik weet wel dat we er nog lang niet zijn. Voor een jonge tuinder net als voor een jonge boer met opgroeiende kinderen in huis is het biologische bedrijf een te groot waagstuk, denk ik. Hij moet een zo hoog mogelijke produktie van zijn grond halen met zo weinig mogelijk risico. Hij moet puur economisch werken, omdat hij anders in de knel komt met de bank. Maar toch moeten biologische produkten goedkoper kunnen. Je hebt ook reformafdelingen in warenhuizen. Ik vraag me wel es af, of die zaken wel kloppen. De prijzen zijn hoger, dat klopt wel. Maar soms zijn er geen verschillen te zien tussen de groenten van die en van de gewone afdeling.

Ik ben er principieel op tegen om in de supermarkts dit soort zaken naast mekaar te zetten. Het is al zo'n probleem om biologische produkten gegarandeerd goed te krijgen'.

Alma had die (oktober)week nog in de Waddenzee gezwommen. Hij fietst nog veel. Want je moet er zelf ook wat voor doen. 'Verderop wonen mensen uit het Westen. Die zijn hier gekomen, omdat ze alternatief, gezond, biologisch en zo meer willen leven. Dan komen ze bij mij om biologische groente, terwijl hun eigen tuin zo hoog met onkruid staat. Ik heb tegen ze gezegd: Het is prima, als je gezond voedsel wilt, maar nog gezonder is als je er zelf voor gaat zorgen wanneer dat kan'. ■■

Rinske Cupido:

Boerin op Terschelling, fanatiek.

Wat na drie maand ziekenhuis?

Ik kende Rinske Cupido uit de film van Van der Keuken, *De Platte Jungle*. Dertig jaar, boerin op Terschelling (Lies), samen met echtgenoot Kees op overdonderend gemotiveerde wijze aan de gang om hun melkveehouderij uit te breiden en te rationaliseren. Van zeven naar zeventig koeien, helemaal op eigen kracht. Een ton verdient aan het een

aantal jaren in vol pension hebben van 20 'badgasten' en het geld daarvan in het bedrijf gestoken.

Rinske Cupido: 'Halen waar het te halen was en alles voor het bedrijf. We gunden ons zelf niks. Pas nu hebben we een auto, een tweedehands, z'n boerderijwagentje. Maar dat was helemaal niet erg, integendeel, dit is voor ons het leven. We zitten nu wel samen op de volksdansklub. En ik rijd dus paard. Dat was heerlijk. We zijn nu dertig jaar. Eerder kon dat niet, vonden wij'.

Dit zegt ze in het ziekenhuis in Harlingen. Toen ik haar opzocht, lag ze er al twee maanden. En ze moest nog een maand. Op haar rug en min of meer vastgebonden. Val van het paard en heup gebroken. Net die dag zou de ligboxenstal van hun bedrijf klaar zijn. 'Ja, dat is een bittere pil voor mij. Niet omdat ik hier zo moet liggen, maar juist om Kees, dat knaagt aan me. Die heeft het zo druk. Met die verbouwing was er zoveel te doen. Echt, ik voel me een deserteur. Hij zei tegen me: Het is maar goed, dat het tijdelijk is, want anders moest ik het bedrijf halveren'. Het interview met Rinske Cupido kende een merkwaardig keerpunt.

Deel één

'Wat ik deed op de boerderij? Nou. De opfok van de kalveren en het jongvee. Vaak mee melken. We hadden afgesproken, dat we elk één keer per dag zouden melken als de ligboxenstal klaar was. De hooi-oogst deden we samen. Dat wil zeggen: Inkuilen, omdat de boeren minder hooien. Er kwam geen loonbedrijf aan te pas. Kees voerde het gras aan en ik was met de trekker op de kuilbult. Ik zette de bult. Ik deed ook de administratie en de boekhouding.

Een bedrijf als dat van ons is te groot voor één man en te klein om er een volledig betaalde knecht op te hebben. Maar los

daarvan vind ik het prachtig werk. Het is het mooiste wat er is. Het hoeft nooit weer anders te zijn.

Ik doe ieder jaar wel een paar kursussen. Vooral economisch gericht. Kees is de boer met feeling. Ik het rekenmachientje. Kijken, waar je een halve cent per dag op de produktie kunt winnen. Het is konstant rekenen om de onkosten zo laag mogelijk te krijgen. Ik ben sekretaresse van de landbouwschool. Ik leid daar de jongens op tot trekkerbestuurder. Verschrikkelijk leuk werk. Ik zit in het bestuur van de VVD-afdeling en ik stond nummer drie op de lijst bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen. Net niet gehaald, want de restzetel ging naar het CDA. Ik doe voor de VVD op het eiland de landbouw-politiek. Op mijn initiatief is er een schapenfokvereniging opgericht. Ik was lid van de aktiegroep om de zogenaamde bergboeren-regeling voor de Terschellinger boeren toegepast te krijgen. Ik ben in alles zo verschrikkelijk fanatiek. Ook in het bedrijf, dat moet groeien, moet doorgaan, moet geïntensiveerd worden. Wij hebben gekozen voor een rationele bedrijfsuitoefening en dan moet je daarin ook konsekvent zijn, vind ik. Dus een ligboxenstal, melktanks, bulktransporten, enzovoort.

Veel vriendinnen zeggen tegen me, dat ik een carrièrevrouw ben. Het is nou eenmaal mijn aard om veel te willen doen. Ik ben de enige vrouw in de Friese maatschappij van landbouw en ik ging wel naar rayonvergaderingen. Wat gaan doen, he, dat zit in mij. En als ze dat dan carrièrezucht noemen, nou dat mag. Alleen in de huishouding, alleen voor de kinderen, dat kan ik niet. Dan zou er zoveel in mij blijven zitten wat er uit moet. Ik vind het werk op het bedrijf gewoon ideaal, eindeloos, het hoeft nooit meer anders'.

Wat gebeurt er nou niet, nu Rinske Cupido uitgeschakeld is voor het bedrijf?

'Er is gelukkig veel burenhulp en we, nou ja we, Kees zet de tanden op mekaar. Het erf en de tuin blijven liggen. Het schoonhouden en opruimen van de bedrijfsgebouwen gebeurt niet. Melken en voeren moet doorgaan uiteraard, maar zonder mijn hulp. Kees heb ik in een maand al niet gezien. Met een bezoek zou hij een hele dag kwijt zijn nu die winterregeling voor de veerdienst is ingegaan. Het beton voor de ligboxenstal hadden we anders voor een groot deel zelf gestort. Kan nu niet. Voordat ik van het paard viel, heb ik nog één kuilbult zelf gestort. De andere waren voor het loonbedrijf. Het loopt in de duizenden guldens wat het ons kost, dat ik hier lig. De boekhouding en de administratie laat Kees hier in het ziekenhuis brengen. Dat reken ik op mijn bed uit. Kan ik tenminste toch nog wat doen'.

Deel twee

'Drie maand liggen. Misschien ook wel goed voor mij. Je moet wel nadenken dan. Ik heb ontdekt, dat je de neiging hebt om door te draven in het leven. Ik tenminste. Het grootste probleem in het begin was de doelloosheid van dat liggen hier. De eerste zes, zeven weken na de operatie ben ik als een idioot aan het handwerken en het borduren geslagen. Elke dag een kussen klaar. Het moest. Alleen al vanwege het idee, dat er eindelijk weer wat uit mijn handen kwam. Voor ieder die ons op het bedrijf geholpen heeft, heb ik al wat gemaakt. Ik had geen tijd voor lezen.

Op een bepaalde manier ben ik wat tot mijzelf gekomen, denk ik. Als je zo verschrikkelijk hard moet werken, en wilt werken, gun je je zelf geen tijd, krijg je oogkleppen voor. Vooral omdat ik zo sterk in die agrarische hoek zit. Dan moet je oppassen om niet te eenzijdig te worden. Daarom ben ik trouwens al eerder bewust lid van de

Plattelandsvrouwen geworden. Ik merkte dat ik de vrouwenwereld ontgroeide. Ik kreeg een hekel eraan om alleen maar met vrouwen-zaken bezig te zijn. Ik heb nu ook wat meer aandacht gekregen voor bepaalde punten in het gezin en met de kinderen, die ik toch anders wil doen. Het gevaar zat er toch in, dat het huishouden thuis een soort kantine-huishouden zou worden. Over dat soort dingen lig ik wat na te denken. En over het geloof. Hier in het ziekenhuis ben ik sekretaresse van een gespreksgroep.

Ik denk ook na over de agrarische belangen. Kan niet anders, he. Dat is veel meer een kwestie van politiek dan alleen maar van landbouwbesturen. Vroeger was ik daarin veel meer zwart-wit. Wij als agrariërs kunnen best met de milieu- en natuurbeschermings-mensen praten, want je moet proberen de belangen parallel te laten lopen. Om dat goed te krijgen – en ook voor het geval dat die twee soms botsen – moet je je organiseren. En ook daarin ben ik fanatiek. Dat is nu eenmaal mijn aard en dat zal ook wel zo blijven'. ■■

Milieualarmnummer Provincie Friesland
p/a Provinciale Waterstaat Friesland
Gedempte Keizersgracht 38
Leeuwarden tel. 05100-22422

Milieuklachten Provincie Groningen
p/a Provinciale Waterstaat Groningen
Eendrachtsskade 2
Groningen tel. 050-180000

Milieualarmnummer Provincie Drente
p/a Provinciale Waterstaat Drente
Westerbrink 1
Assen tel. 05920-29222

